

Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України

Автор: Запорожець Віталій

Організація: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; Секретаріат Конституційного Суду України

Видання: Конституціоналіст · 2021

Дата публікації: 2021-03-24

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/umovy-priyniatnosti-konstytutsijnykh-skarh-zakonodavche-vrehuliuvania-ta-praktyka-konstytutsijnoho-sudu-ukrainy/>

Відомості про автора

Запорожець Віталій

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; Секретаріат Конституційного Суду України

Текст документа

Запорожець Віталій

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; Секретаріат Конституційного Суду України

Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України

ЧАСОПИС 3/2020 25

Віталій Запорожець аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, завідувач відділу попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріату Конституційного Суду України, Київ, Україна E-mail: v.zaporozets@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3065-4382>

УМОВИ ПРИЙНЯТНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ СКАРГ:

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ADMISSIBILITY OF CONSTITUTIONAL COMPLAINTS:

LEGISLATIVE REGULATION AND PRACTICE OF THE

CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

Vitalii Zaporozhets Postgraduate student at the Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F.G. Burchak of the NALS of Ukraine, Head of the Department of Preliminary Review of Constitutional Complaints of the Secretariat of the Constitutional Court of Ukraine, Kyiv, Ukraine The realization of the right of a person guaranteed by the provisions of Part 4 of Article 55 of the Constitution of Ukraine to file a constitutional complaint to the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter - the Constitutional Court, the Court) provides a certain level of formalism, which entails the need to comply with a set of requirements to the order of its submission, which presume the legal literacy

of the complainant or the presence in their case of a representative from the circle of specialists in the field of law. Such an approach of the legislator is entirely justified, as it allows the Court to promptly decide on the opening of proceedings, consider complaints on the merits and make decisions, rather than spending time on legal casuistry. Therefore, non-compliance with the requirements established for a complaint filed by a person should not be considered as an obstacle to the exercise of the right for constitutional protection.

With the adoption of the first decisions on constitutional complaints by the Court, both the scientific community and legal practitioners have increasingly begun to pay attention to certain aspects of the realization of the right to file a constitutional complaint in Ukraine, discussing various issues at numerous conferences, round-tables, seminars, workshops and even in dedicated groups in social networks. The issue of admissibility of constitutional complaints takes the lion's share of professional discussions along with the issue of the relevant practice of the Court as the main "newsmaker" on these issues.

Abstract | УДК 342.565.2 doi.org/10.30970/jcl.3.2020.4

26 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 Given the above mentioned, the admissibility of constitutional complaints deserves in-depth study from both theoretical and practical viewpoints. This study analyzes the legislation of Ukraine, the relevant law enforcement practice of the Court and scientific publications on the admissibility of constitutional complaints and the grounds for abandonment to initiate proceeding on constitutional complaints of persons who appealed to the Court, as well there are some suggestions for improving this area. This article is expected to shed light on the requirements for a constitutional complaint and the conditions of its admissibility to the complainants, and, hopefully, the number of "refusals" by the Court will decrease.

The author of this paper is convinced that the Court is also interested in receiving high-quality (prospective) constitutional complaints, as it is ex officio not entitled to initiate the opening of constitutional proceedings at its own discretion, and the prerequisite for this procedure is a written request of the subject of the right to a constitutional complaint to the Court. Moreover, the complaint must conform, both in form and content, to all the requirements established by the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine". It is quite logical to conclude that the legal literacy and awareness of the complainants (their representatives) regarding the requirements of the constitutional complaint and the conditions of its admissibility correlate with how "inten-

sively" the Court fulfills its task to ensure the supremacy of the Constitution of Ukraine. Regarding recent researches and publications on this topic, the institute of constitutional complaint has been the subject of fundamental research in the monograph of Hultai M. M., the multi-author monograph edited by Petryshyn O. V. and other scholars.

Prominent Ukrainian lawyers, in particular Horodovenko V. V., Yevhrafov P. B., Yezerov A. A., Koziubra M. I., Krusian A. R., Lemak V. V., Lytvynov O. M., Riznyk S. V., Savchyn M. V., Selivanov A. O., Sovhyria O.V., Slidenko I. D., Terletskyi D. S., Tykhyi V. P., Shapoval V. M., have drawn attention to the issue of introduction of the institute of constitutional complaint in Ukraine and certain aspects of realization of the right of a person to file a constitutional complaint to the Court.

Terletskyi D. S. and Yezerov A. A. in their work "Exercising the right to a constitutional complaint: analysis of the practice of the Constitutional Court of Ukraine" pointed to certain mistakes of subjects of the right to a constitutional complaint, which are recognized by the Court as violation of the requirements for admissibility of a constitutional complaint. Berchenko H. V. together with Tkachenko Y. V. have paid special attention to clarifying the typical reasons behind the refusals to open proceedings on constitutional complaints in the article "The right to file an individual constitutional complaint in Ukraine: theoretical and practical aspects".

Since the institution of constitutional complaint in Ukraine is developing dynamically, and some aspects of the right to file a constitutional complaint to the Court for some reasons often go unheeded by the legal community, it is important to conduct a comprehensive study on the requirements of the constitutional complaint and its admissibility both in theory and also taking into account the relevant cases of the Court.

Key words: human rights, Constitutional Court of Ukraine, constitutional complaint, admissibility of a constitutional complaint.

Keywords: human rights, Constitutional Court of Ukraine, constitutional complaint, admissibility of a

constitutional complaint. Реалізація гарантованого приписами частини четвертої статті 55 Конституції України права особи звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України (далі також – Конституційний Суд, Суд) передбачає певний формалізм, який включає в себе необхідність дотримання сукупності вимог, що встановлюються як до самої конституційної скарги, так і до порядку її подання, що по суті презюмує юридичну грамотність скаржника або ж наявність у його справі представника з кола фахівців у галузі права.

Такий підхід законодавця є цілком виправданим, адже дозволяє Суду оперативно вирішувати питання про відкриття провадження у справі, розглядати скарги по суті та ухвалювати рішення, а не витрачати час на юридичну казуїстику. Тому недотримання вимог, що встановлюються до скарги, яка подається особою, не варто розглядати як перешкоди в реалізації права на конституційний захист.

З прийняттям Судом перших рішень за конституційними скаргами як наукова спільнота, так і практикуючі юристи все активніше почали приділяти увагу окремим аспектам реалізації в Україні права на подання конституційної скарги, обговорюючи ті чи інші питання на численних конференціях, круглих столах, семінарах, воркшопах та навіть у спеціалізованих групах соціальних мереж. Левову Анотація |

ЧАСОПИС 3/2020 27

частку в професійних дискусіях займають питання прийнятності конституційних скарг та відповідна практика Суду як головного «нюзмейкера» в цій сфері. З огляду на згадане умови прийнятності конституційних скарг заслуговують глибокого дослідження як з теоретичної, так і з практичної точки зору. У цій праці здійснено аналіз законодавства України, релевантної правозастосовної практики Суду, а також наукових публікацій з питань прийнятності конституційних скарг та підстав для відмови у відкритті провадження за конституційними скаргами осіб, які звернулися до Суду, викладені деякі пропозиції щодо вдосконалення цього напрямку діяльності. Звісно ж, маю сподівання, що завдяки цьому матеріалу вимоги до конституційної скарги та умови її

прийнятності стануть зрозумілішими для скаржників, а кількість „відмов“ з боку Суду зменшиться.

Переконали, що й Суд зацікавлений в надходженні якісних (перспективних) конституційних скарг, адже він ex officio не вправі на власний розсуд ініціювати відкриття конституційного провадження, а обов'язковою передумовою цього є відповідне письмове клопотання суб'єкта права на конституційну скаргу до Суду. Більше того – скарга повинна відповідати всім вимогам, установленим Законом України „Про Конституційний Суд України“ (далі – Закон) як за формою, так і за змістом. Напрошується цілком логічний висновок, що юридична грамотність та обізнаність скаржників (їхніх представників) щодо вимог до конституційної скарги та умов її прийнятності корелює з тим, як „інтенсивно“ Суд

виконує своє завдання з забезпечення верховенства Конституції України на території держави. Щодо останніх досліджень і публікацій з даної тематики, то інститут конституційної скарги був предметом фундаментальних наукових досліджень у монографіях Гульєта М.М., колективу авторів за загальною редакцією Петришина О. В. та інших науковців.

Питанню запровадження інституту конституційної скарги в Україні та окремим аспектам реалізації права особи звернутись із конституційною скаргою до Суду приділяли увагу видатні українські правники, зокрема Городовенко В.В., Євграфов П.Б., Єзеров А.А., Козюбра М.І., Крусян А.Р., Лемак В.В., Литвинов О.М., Різник С.В., Савчин М.В., Селіванов А.О., Совгиря О.В., Сліденко І.Д., Терлецький Д.С., Тихий В.П., Шаповал В.М.

Про певні помилки з боку суб'єктів права на конституційну скаргу, які визнаються Судом як порушення вимог щодо прийнятності конституційної скарги і слугують підставою для відмови у відкритті конституційного провадження зазначали у своїй праці „Здійснення права на конституційну скаргу: аналіз практики Конституційного Суду України“ Терлецький Д.С. та Єзеров А.А. Берченко Г.В. разом із Ткаченком Є.В. у статті „Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні:

теоретико-практичні аспекти“ окрему увагу приділили з'ясування типових причин, які породжують відмову у відкритті проваджень за конституційними скаргами. З огляду на те, що інститут конституційної скарги в Україні динамічно розвивається, а окремі аспекти реалізації права особи звернутись із конституційною скаргою до Суду залишаються поза увагою правничої спільноти, є актуальним проведення комплексного

дослідження щодо вимог до конституційної скарги та умов її прийнятності як в теоретичній площині, так і з урахуванням відповідної практики Суду.

Ключові слова: права людини, Конституційний Суд України, конституційна скарга, умови при-

йнятності конституційної скарги. Вступ. Закон дозволяє виокремити вимоги до конституційної скарги, про недотримання яких вправі повідомити Секретаріат Суду разом із поверненням її скажнику (статті 55, 56, частина перша статті 74, пункт 3 розділу III „Прикінцеві положення“¹), і вимоги, які можуть перевірятися самим Судом під час вирішення питання щодо відкриття провадження у справі (статті 62, 772).

У першому випадку йдеться, як правило, про недотримання свого роду „мінімальних“ умов прийнятності, які мають формальний характер – долучення не усіх документів, відсутність будь-яких вимог у скарзі чи то не визначення критеріїв (масштабу) конституційного контролю, або ж достатньо очевидний – явна невідомість питань, порушених у конституційній скарзі, подання 1 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами).

2 Там само.

28 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 конституційної скарги щодо справи, остаточне судове рішення в якій набрало законної сили до 30 вересня 2016 року тощо. У другому випадку, навпаки, йдеться про змістовні умови та строки звернення до Суду, зокрема, підстави для розгляду справи по суті, та проведення тесту на „явну необґрунтованість“.

Надалі дозволю собі використовувати для всіх цих вимог термін „прийнятність“ або ж згадувати їх в контексті формальних (вимог до форми) та змістовних вимог Закону до конституційної скарги. Попередня перевірка конституційних скарг. Значна кількість скарг, в яких не дотримані ті чи інші вимоги, повертаються ще на стадії попередньої перевірки, а тому першочерговий обов'язок щодо інтерпретації та уточненню формальних вимог покладається саме на Секретаріат Суду.

Досить влучно, на мою думку, суть цього напрямку діяльності секретаріатів (апаратів) органів конституційного контролю сформовано німецькою науковицею, колишньою Директоркою Федерального Конституційного Суду Німеччини пані Е.Л. Barnstedt. Вона стверджує, що основною метою попередньої перевірки звернень є встановлення їх відповідності мінімальним вимогам, необхідним для постановлення судового рішення; якщо цих вимог не дотримано, то апарат повідомляє заявника про відповідні правила та процедури з метою звернути на них увагу та за можливості усунути такі недоліки³.

Так, положеннями Закону саме Секретаріат Суду уповноважений на здійснення попередньої перевірки звернень, що надійшли до Суду (пункт 6 частини другої статті 44, частина друга статті 574). У разі, якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату Суду повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу (частина третя статті 57 Закону⁵).

Органи Суду, такі як колегії, сенати та Велика Палата, в межах та у спосіб, визначений Законом, серед іншого вирішують питання про відкриття конституційного провадження у справі та розглядають скарги по суті. Такий механізм правового врегулювання порушених питань не є „винаходом“ українського законодавця, адже із усіх відомих мені органів конституційного контролю попередня перевірка (попередній розгляд) конституційних скарг в тій чи іншій мірі здійснюється саме їхнім секретаріатом (апаратом, канцелярією).

Найбільш розповсюджений „сценарій“ чи то „траєкторія“ проходження конституційних скарг в Суді стає зрозумілим з такої статистичної інформації. З 01 січня по 31 грудня 2020 року до Суду надійшло 563 конституційні скарги, щодо яких Секретаріатом Суду здійснено попередню перевірку на відповідність за формою вимогам Закону.

Із 563 конституційних скарг, що надійшли до Суду станом на 31 грудня 2020 року, 249 (44 %) за формою відповідали вимогам Закону та були розподілені між суддями Суду відповідно до Закону та у порядку, встановленому Регламентом Суду, 312 (56 %) були повернуті (з відповідними роз'ясненнями та зазначенням про можливість повторного звернення з дотриманням вимог Закону) суб'єктам права на конституційну скаргу

як такі, що за формою не відповідали вимогам Закону; 2 конституційні скарги знаходились на опрацюванні в Секретаріаті, тому їхня доля станом на 31 грудня була невідомою.

3 Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2000\)013-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2000)013-bil) (28.12.2020). 4 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами).

5 Там само. 6 Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

ЧАСОПИС 3/2020 29

Зі згаданої статистичної інформації вбачається, що понад половину всіх конституційних скарг повертається ще на стадії їхньої попередньої перевірки Секретаріатом Суду, а це означає, що понад половину клопотань містять в собі явні недоліки та невідповідність вимогам Закону.

Варто зауважити, що повернення конституційної скарги та відповідне повідомлення Секретаріату Суду не є рішенням Суду про відмову в розгляді справи. В контексті цього я не поділяю тезу, яка іноді лунає в ході експертних обговорень тих чи інших питань конституційного провадження про те, що більшість „відмов“ приймається не в засіданнях Суду, а його Секретаріатом, адже цілком очевидно, що відмова у відкритті провадження (відмова від розгляду справи) – це акт Суду в процесуальній формі ухвали, підтриманий необхідною кількістю голосів суддів Суду, який за загальним правилом унеможливує комунікацію скажника з Судом з тих самих питань.

Натомість Секретаріат Суду приписами Закону уповноважений здійснювати попередню перевірку конституційних скарг на відповідність за формою вимогам Закону⁷, а повернення конституційної скарги та повідомлення Секретаріату Суду про недотримання тих чи інших вимог Закону до конституційної скарги є його обов'язком щодо забезпечення діяльності Суду і не повинно розглядатися як обмеження права особи звернутись із конституційною скаргою до Суду. Це зумовлено тим, що повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону (частина третя статті 57 Закону⁸).

Серед наукової спільноти загальноновизнано, що завдання з попередньої перевірки конституційних скарг секретаріатом (апаратом, канцелярією) та їхні листи (повідомлення) покликані виконувати дві функції одночасно: „інформаційну“ та „фільтраційну“. Це пов'язано з тим, що вимоги до конституційної скарги зазвичай є достатньо складними, а скажник повинен мати змогу захищати себе особисто (не залучаючи до справи висококваліфікованого, але й високооплачуваного фахівця у галузі права), а розгляд суддями великої кількості завідомо безперспективних клопотань не відповідає принципу процесуальної економії та не дозволяє в повній мірі зосередитися на справах з конституційно-правовою проблематикою.

Випадки, коли скажники усувають недоліки, виявлені Секретаріатом Суду в ході попередньої перевірки конституційних скарг і, як наслідок, Судом ухвалюються акти на їхню користь, досить пересічні. Так, з 1 січня по 31 грудня 2020 року скажники повторно подали до Суду 130 конституційних скарг. З них 78 – за формою відповідали вимогам Закону та були розподілені між суддями Суду; за 6 – відкрито конституційні провадження⁹, (серед яких за 1 конституційною скаргою конституційне провадження закрито¹⁰).

Також у 2020 році було відкрито конституційне провадження та ухвалено рішення за 1 конституційною скаргою, яка надійшла до Суду повторно у 2019 році^{11,12}. Згадана інформація свідчить про те, що в тих випадках, коли конституційна скарга має певні перспективи, але одночасно не позбавлена серйозних недоліків, для заявника прийнятніше 7 Див. пункт 6 частини другої статті 44, частину другу статті 57: Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

8 Там само. 9 Йдеться про ухвалу Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 4 березня 2020 року № 48- 1(I)/2020, ухвалу Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 29 квітня 2020 року № 88- 1(II)/2020, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 19 червня 2020 року № 128- 2(I)/2020, ухвалу Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 23 вересня 2020 року № 211- 1(I)/2020, ухвалу Третьої колегії суддів

Першого сенату Конституційного Суду України від 29 вересня 2020 року № 216- 3(I)/2020, ухвалу Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 6 жовтня 2020 року № 221-

2(II)/2020. Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.. 10 Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 30 вересня 2020 року № 20-уп(II)/2020.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_yn2_2020.pdf (28.12.2020). 11 Рішення Першого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 8-п(I)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va08p710-20#Text> (28.12.2020).

12 Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

30 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 отримати повідомлення Секретаріату Суду разом з повернутою конституційною скаргою та оперативно виправити помилки, аніж отримати ухвалу про відмову у відкритті провадження, яка оскарженню не підлягає. Передбачаючи певну скептичність, а можливо, й негативну конотацію щодо наведеного матеріалу, дозволю собі зазначити для порівняння статистичну інформацію Федерального Конституційного Суду Німеччини з питань надходження та опрацювання звернень у 2019 році, оскільки станом 28.01.2021 інформації щодо надходження та опрацювання звернень, що надійшли до Федерального Конституційного Суду Німеччини у 2020 році, на офіційному вебсайті немає.

Так, у Федеральному Конституційному Суді Німеччини в 2019 році з загальної кількості 8755 звернень 3720 (39%) взагалі не були кваліфіковані апаратом як звернення до суду (а як вимоги надати довідку з тих чи інших питань провадження, листи загального характеру, що виражають думки громадян, анонімні листи, циркуляри та ін.). З залишку 5035 скарг і запитів передано для подальшого провадження після направлення повідомлень скаржникам апаратом 1931 (38%).

Лише 978 звернень (19%) були одразу передані в т.з. реєстр проваджень як такі, що відповідали мінімальним вимогам, а 2126 звернень (42%) так і були залишені в загальному реєстрі, тобто не були розглянуті¹³. Така статистика у відсотковому співвідношенні не суттєво відрізняється від тієї, про яку йшлося вище.

Таким чином, механізм законодавчого врегулювання попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріатом Суду та відповідна правозастосовна практика з цих питань не так допомагають уникнути перевантаження Суду скаргами, які не відповідають за формою вимогам Закону, як надають можливість суб'єктам права на конституційну скаргу усунути формальні недоліки клопотання та привести його у відповідність до вимог Закону, що є необхідною умовою для подальшого розгляду конституційної скарги.

Вимоги до конституційної скарги Повертаючись до вимог Закону щодо конституційної скарги, зазначу, що вони встановлюються положеннями статті 55, 56, частини першої статті 74 Закону¹⁴. На цих вимогах пропоную зупинитися детальніше та розглянути їх через призму розуміння самим Судом в контексті так званих „відмовних ухвал“.

1. Зважаючи на правову дефініцію поняття „конституційної скарги“, припис частини першої

статті 55 Закону визначає такі обов'язкові складові, що формують поняття конституційної скарги: - це є письмове клопотання; - порушене питання стосується конституційності закону України, а не іншого акта, і тому Суд, аналізуючи приписи Конституції України та Закону, цілком справедливо зазначає, що Згідно зі статтею 151-1 Конституції України, частиною першою, пунктами 5, 6 частини другої статті 55, частиною першою статті 56 Закону України „Про Конституційний Суд України“ особа може подати конституційну скаргу лише щодо конституційності закону України, а не іншого акта¹⁵.

На відміну від моделі повної конституційної скарги, де оскарженню підлягає будь-який акт публічної влади, в Україні запроваджена обмежена модель нормативної конституційної скарги, а тому дії чи бездіяльність органів державної влади, рішення судів у системі судоустрою України, підзаконні та індивідуальні акти до Конституційного Суду не оскаржуються. Бесчастний В.М. та Запорожець В.І. досить влучно зазначають, що така модель оскарження неповною мірою дозволяє розкрити потенціал конституційної скарги як ефективного національного засобу юридичного 13 Federal Constitutional Court. Annual Statistics 2019.

URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2019/statistik_2019_node.html (28.12.2020). 14 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). 15 Див., зокрема, ухвалу Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(І)/2018.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (28.12.2020).

ЧАСОПИС 3/2020 31

захисту, тому в умовах розвитку та підвищеної уваги до механізму захисту прав і свобод людини найбільш оптимальним та актуальним є запровадження нормативної моделі інституту конституційної скарги, яка передбачає можливість оскарження на предмет відповідності Конституції України (конституційності) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а в перспективі — й моделі повної конституційної скарги¹⁶;

- оспорюваний закон (його окремі положення) був застосований в остаточному судовому рішенні у справі скаржника, натомість конституційна скарга щодо перевірки на відповідність Конституції України положень закону України, які не були застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, визнається такою, що не відповідає вимогам частини першої статті 55 Закону¹⁷.

За загальним правилом, з метою подання конституційної скарги під остаточним судовим рішенням слід розуміти ухвалене в порядку апеляційного перегляду судові рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження — судові рішення, винесене в порядку касаційного перегляду. При цьому Суд з метою захисту порушених прав скаржників неодноразово розглядав як остаточне судові рішення у справі акти судів першої інстанції, які не підлягають апеляційному оскарженню (наприклад, ухвали слідчих суддів за Кримінальним процесуальним кодексом України¹⁸). Відтак, значущість питань, які вирішуються слідчими суддями, та можливість суттєвого впливу на обсяг конституційних прав людини дозволяють особі

звертатися до Суду й у тих випадках, коли справу по суті ще не розглянуто. Словосполучення „в її справі“ вказує на те, що застосування судом закону України має стосуватися саме особи, щодо якої суд вирішив питання про її права чи обов'язки, а тому всі інші особи, щодо яких суд таких питань не вирішував, не можуть подати конституційну скаргу. Іншими словами, згадане словосполучення відмежовує конституційну скаргу від *actio popularis*, тобто від так званої „скарги на користь громадськості“.

Відповідно до статті 8 Закону, яка встановлює межі повноважень Суду, він розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень). Водночас з метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності¹⁹.

Що це означає з практичної точки зору? Для прикладу, з дня набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України втратив чинність Кримінально-процесуальний кодекс України 1961 року із наступними змінами, однак Перехідні положення чинного Кримінального процесуального кодексу України містять ряд положень щодо необхідності застосування приписів Кримінально-процесуального кодексу України 1961 року (акта, який втратив чинність) при вирішенні тих чи інших питань кримінального провадження, зокрема судами²⁰.

Якщо звернутися до практики Суду з цього питання, то в одній з ухвал про відкриття провадження у справі він зазначає, що: 16 Бесчастний В. М., Запорожець В. І. Інститут конституційної скарги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.

Правовий часопис Донбасу. 3 (72). 2020. С. 9-20. 17 Див., зокрема, ухвалу Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року №109- 2(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/109-2ii_2018.pdf (28.12.2020).

18 Наприклад, як убачається з Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, конституційні скарги скажників щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України скажниками подавалися щодо приписів Кримінального процесуального кодексу України, які застосовувалися слідчими суддями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (28.12.2020).

19 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). 20 Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2547> (28.12.2020).

32 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 За приписом частини першої статті 96 Конституції України Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період. Отже, закони про Державний бюджет України мають визначений Конституцією України строк дії, і після закінчення бюджетного року їх норми втрачають чинність. Таким чином, оспорювані положення Закону № 80 та Закону № 928 втратили чинність. Однак згідно з частиною другою статті 8 Закону України „Про Конституційний Суд України“ з метою захисту та відновлення прав особи Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але

продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності. З аналізу долучених до конституційної скарги матеріалів вбачається, що правовідносини, щодо яких Клименко О.В. звертався до суду, виникли під час дії Закону № 80 та Закону № 928.

Отже, є підстави для відкриття конституційного провадження у цій справі²¹. У згаданій ухвалі Суд лише констатував, що правовідносини, щодо яких скажник звертався до суду, виникли під час дії оспорюваних приписів законодавчих актів, однак зовсім нічого не сказав про те, що вони продовжують застосовуватись до цих правовідносин. Ймовірно, у зв'язку з цим згодом змінив свою думку та заклав провадження у справі, обмежившись лише словами про те, що Оскільки Закон № 80 та Закон № 928 втратили чинність після закінчення бюджетного періоду, то наведене є підставою для закриття цієї справи згідно з пунктом 5 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо

якого порушено питання відповідності Конституції України²².

2. Як і в будь-якому іншому процесуальному документі, в конституційній скарзі необхідно

зазначити прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) скажника, адресу зареєстрованого місця проживання (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування); для юридичної особи – її повну назву та місцезнаходження, а також номери засобу зв'язку, адреси електронної пошти, якщо такі є.

3. Звертаючись до Суду, скаржник повинен вирішити питання щодо необхідності участі в

його справі представників; Закон не передбачає обов'язкової участі представника і надає заявнику можливість самостійно захищати свої права та законні інтереси в конституційному провадженні. А тому наступною вимогою до конституційної скарги є зазначення відомостей про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу (у разі наявності такої). При цьому Суд на своєму офіційному вебсайті звертає увагу на те, що довіреність чи ордер, які видаються представнику, мають бути складені таким чином, який засвідчував би його право представляти інтереси суб'єкта права на конституційну скаргу саме у Суді²³.

4. Суб'єкт права на конституційну скаргу в тексті свого клопотання повинен зазначити коро-

ткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України. У цьому розділі не варто наводити розлогий виклад вступної, описової, мотивувальної частин судового рішення, достатньо зазначити про основну мотивацію суду із вказівкою про застосування оспорюваного положення законодавчого акта та резолютивну частину.

5. Наступною вимогою до конституційної скарги є необхідність зазначення в ній опису пере-

бігу розгляду відповідної справи в судах. Йдеться про хронологічний виклад звернень автора клопотання до судових установ із відповідними заявами та результати їхнього розгляду. Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І. та Терлецький Д.С. в даному розділі рекомендують зосередити увагу на відображенні особливостей застосування оспорюваного закону України 21 Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 155-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

22 Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 07 жовтня 2020 року № 21-уп(II). URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/21_yn2_2020.pdf (28.12.2020). 23 Рекомендації щодо внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг.

URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-dokonstytuciynogo> (28.12.2020).

ЧАСОПИС 3/2020 33

(його окремого положення) в судових рішеннях, адже остаточне судове рішення (для прикладу, рішення суду касаційної інстанції) може не містити безпосередніх посилань на оспорювану правову норму, а лише схвалювати висновки судів попередніх інстанцій, які базувалися на ній²⁴.

6. Автор клопотання повинен визначити предмет перевірки на конституційність, а саме за-

значити конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України. Приписи закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, мають бути вказані максимально конкретно, а тому не варто ототожнювати відповідний припис закону України та статтю, в якій він міститься. З цього приводу Суд зазначає, що у конституційній скарзі Заявник порушив питання неконституційності приписів статті 86 Закону № 1697–VII, проте не вказав, які конкретно з-поміж них безпосередньо стосуються, як він вважає, порушеного його права на пенсійне забезпечення. Зважаючи на те, що стаття 86 Закону

№ 1697–VII містить двадцять частин, а отже, регулює доволі широке коло правовідносин, є підстави дійти висновку, що Заявник не дотримав вимог, викладених у пункті 5 частини другої статті 55 Закону України „Про Конституційний Суд України“, тобто не конкретизував, які саме приписи статті 86 Закону № 1697–VII треба перевірити на відповідність Конституції України²⁵.

7. Автор конституційної скарги повинен навести аргументи щодо неконституційності закону

України (його окремих положень) та зазначити про гарантоване Конституцією України право людини, яке зазнало порушення в результаті застосування оспорюваних положень закону. Цілком очевидно, що конституційна скарга спрямована на охорону не всіх прав, а тільки тих, що визначені Конституцією України. Інші права (ті, що не визначені Основним Законом України) підлягають захисту судами у системі судоустрою України, а гарантією згаданої охорони є приписи частини першої статті 55 Конституції України, за якими права і свободи людини і громадянина захищаються судом²⁶.

Судом з цього приводу зазначається зокрема таке: Конституційна скарга насамперед є засобом захисту конституційних прав і свобод людини, порушених унаслідок застосування закону України, який суперечить Конституції України. Тобто обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) вважаються аргументи суб'єкта права на конституційну скаргу про те, що оспорюваний закон чи його окремі положення суперечать нормам розділу II „Права, свободи та обов'язки людини і громадянина“ Конституції України. Така суперечність може проявлятися у випадках, коли закон встановлює обмеження змісту чи обсягу конституційних прав і свобод або унеможлиблює їх реалізацію²⁷.

Водночас за частиною першою статті 22 Основного Закону України права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними²⁸. Це означає, що каталог прав людини, закріплений розділом II згаданого акта, не є закритим. Йдеться про імпліцитні права, тобто ті, які прямо не закріплені в тексті Основного Закону України, але випливають з нього.

Показовою в цьому контексті є справа за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України „Про виконавче провадження“ (щодо забезпечення державою виконання судового 24 Ставнійчук М. І., Єзеров А. А., Запорожець В. І., Терлецький Д. С. Конституційна скарга в діяльності адвоката. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

25 Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 225-1(І)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/225_11_2019.pdf (28.12.2020). 26 Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).

27 Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 18 березня 2020 року № 63-2(І)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/63_21_2020.pdf (28.12.2020). 28 Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).

34 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 рішення). В поданій скарзі авторка стверджувала про порушення права „на примусове виконання остаточного судового рішення, винесеного на його користь національними судами України“ і „на недопущення дискримінації за майновим станом“. В своєму рішенні Суд за результатами розгляду згаданої справи дійшов висновку, що <...> з огляду на статті 3, 8, частини першу, другу статті 55, частини першу, другу статті 129- 1 Основного Закону України в аспекті гарантування на конституційному рівні права кожного на судовий захист та забезпечення державою виконання судового рішення, відсутність у стягувача як особи, на користь якої ухвалене судове рішення, фінансової можливості сплатити авансовий вне-

сок не повинна перешкоджати реалізації його права на виконання судового рішення, особливо коли боржником за цим рішенням є державний орган. У чинному правовому регулюванні має бути встановлений такий порядок сплати авансового внеску особою, на користь якої ухвалене судове рішення, який забезпечив би в усіх випадках і за будь-яких умов повне й своєчасне виконання такого рішення та його обов'язковість²⁹.

Таким чином, відсутність в розділі II „Права, свободи та обов’язки людини і громадянина“ Конституції України прямої вказівки на „право на виконання судового рішення“ зовсім не означає, що таке право не гарантоване Основним Законом України, про що свідчить зазначене рішення Суду та висновки, які в ньому містяться.

8. Положеннями Закону на автора клопотання покладено обов’язок зазначити усі відомості

про документи та матеріали, на які є посилання в конституційній скарзі, та надати їхні копії. Вони мають бути зазначені у переліку документів і матеріалів, що додаються; всі зазначені у переліку позиції мають бути у наявності.

В практиці Суду були випадки, коли в ухвалях про відмову у відкритті провадження зазначалося про ненадання скажниками витягів із законів з текстом оспорюваних положень, з Конституції України, з рішень самого Суду, Європейського суду з прав людини, на які є посилання у конституційній скарзі³⁰. З цього приводу слід зазначити, що такі „недоліки“ не були самостійною підставою для відмови у відкритті провадження, та й за останній рік „відмовні ухвали“ з цих підстав не зустрічалися в практиці Суду. Цілком очевидно, що в згаданих вимогах не йдеться про необхідність надання скажниками загальнодоступних законодавчих та інших актів.

9. До матеріалів конституційної скарги обов’язково має бути долучено копію остаточного су-

дового рішення у справі суб’єкта права на конституційну скаргу, засвідчену в установленому порядку судом, що його ухвалив. Суд в своїх ухвалях про відмову у відкритті провадження категорично стверджує, що відсутність у матеріалах справи належним чином засвідченої копії остаточного судового рішення у справі суб’єкта права на конституційну скаргу є істотним формальним недоліком та підставою для повернення конституційної скарги автору клопотання керівником Секретаріату Конституційного Суду України, як це передбачено абзацом першим частини третьої статті 57 Закону³¹.

Отже, долучення ксерокопії, фотокопії з належним чином засвідченої копії, витягів з Єдиного державного реєстру судових рішень не вважатиметься дотриманням цієї вимоги Закону. Водночас зустрічаються поодинокі випадки ухвал про відмову у відкритті провадження з висновками про недотримання згаданих вимог Закону з огляду на засвідчення остаточного судового рішення не судом, що його ухвалив, а судом першої інстанції³². Доволі суперечливо, адже після повернення 29 Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (28.12.2020). 30 Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 37- 2(I)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/37-2i2018.pdf> (28.12.2020).

31 Див., зокрема ухвалу Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 79-3(I)/2018. <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/79-3i2018.pdf> (28.12.2020). 32 Див., зокрема ухвалу Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 липня 2019 року № 189-3(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/189_31_2019.pdf (28.12.2020).

ЧАСОПИС 3/2020 35

судових справ із судів апеляційної чи касаційної інстанції копії судових рішень цих судів, а також інші матеріали справи видаються судом першої інстанції³³. Окремо варто зазначити, що статтею 74 Закону встановлено, що конституційна скарга подається і провадження у Суді ведеться державною мовою.

При цьому учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача. Такі учасники конституційного провадження можуть запропонувати Суду кандидатуру перекладача, надавши документи на підтвердження його кваліфікації³⁴.

Суб’єкти права на конституційну скаргу Попри те, що положеннями статті 55 Конституції України право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією

Конституцією, та у порядку, визначеному законом, гарантовано кожному³⁵, припис абзацу другого статті 56 Закону виключає зі списку суб'єктів права на конституційну скаргу юридичних осіб публічного права³⁶.

Як відомо, частина друга статті 81 Цивільного кодексу України виокремлює (залежно від порядку створення) юридичних осіб приватного та публічного права³⁷. Суб'єктами права на конституційну скаргу, безперечно, є юридичні особи приватного права (громадські організації, профспілки, релігійні організації, благодійні фонди, господарські товариства тощо), що відповідає розумінню конституційної скарги як одного з інструментів захисту прав особи від втручання держави.

Юридичні ж особи публічного права, тобто такі, що створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, не можуть ініціювати подання конституційної скарги.

Однак, на думку професійної спільноти, Закон в цій частині є недосконалим, а право на конституційну скаргу слід визнати й за окремими юридичними особами публічного права, зокрема за органами місцевого самоврядування, комунальними та державними підприємствами тощо.

Так, в європейській правовій доктрині загально визнано, що юридичні особи є носіями людських прав тією мірою, якою вони сумісні з їх статусом та відповідають їх природі. Існує думка про те, що подання юридичними особами публічного права конституційної скарги суперечитиме її правовій природі, однак, зважаючи на специфіку діяльності окремих юридичних осіб, це правило може містити деякі винятки.

Якщо послуговатися вказівками Європейського суду з прав людини, право на звернення можуть мати і юридичні особи публічного права, які користуються достатньою інституційною та операційною незалежністю. На прикладі справи *Ukraine-Tyumen v. Ukraine* (2007) можемо спостерігати як філігранно Європейський суд з прав людини застосовує правило *locus standi* стосовно підприємства-скажника, констатує, що, <...> юридична особа, „яка вважає себе потерпілою від порушення однією з Високих Договірних Сторін прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї“ може звертатися до Суду, якщо така юридична особа є „неурядовою організацією“ в розумінні статті 34 Конвенції. Термін „урядова організація“, на відміну від „неурядової організації“, поширюється на юридичних осіб, які беруть

участь у здійсненні владних повноважень чи виконують публічну функцію під контролем Уряду (див. рішення у справі *Radio France and Others v. France*, № 53984/00, ECHR 2003-X). Вирішуючи 33 Див розділ XI „Засвідчення та видавання копій судових рішень і документів“. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України. Наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (28.12.2020).

34 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). 35 Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).

36 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). 37 Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (28.12.2020).

36 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 питання, чи належить певна юридична особа до однієї з вищезазначених категорій, Суд має взяти до уваги її юридичний статус, характер її діяльності, контекст здійснення такої діяльності та ступінь незалежності особи від публічної влади.

Суд зазначає, що згідно з українським законодавством та положеннями установчого договору заявник є інституційно автономним. У своїй діяльності він керується законодавством, що регулює діяльність господарських товариств, та перебуває під контролем та управлінням своїх засновників (див. пункти 9 та 18 вище). Навіть припускаючи, що державі досі належить приблизно третина статутного капіталу заявника, не було наведено жодних доказів того, що держава має перевагу в управлінні підприємством порівняно з іншими акціонерами. Більше того, нічого у цій справі не доводить, що заявник здійснює інші ніж підприємницькі види діяльності, незважаючи на те, що деякі положення установчого договору можна тлумачити як такі, що наділяють заявника

публічною функцією, а саме функцією реалізовувати „міжурядові рішення“ в сфері підприємницької співпраці. Відповідно, Суд доходить висновку, що заявник є „неурядовою організацією“ в розумінні статті 34 Конвенції, і що заперечення Уряду мають бути відхилені³⁸.

Переконаний, що й Конституційний Суд може робити певні обґрунтовані виключення з цього правила задля уникнення дискримінаційного обмеження права на конституційну скаргу. Зокрема, у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства „Державний ощадний банк України“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України Суд, аналізуючи зміст приписів статей 84, 152, 153, 167 Цивільного кодексу України, зазначає, що <...> держава може створити юридичну особу приватного права – акціонерне товариство як різновид підприємницького товариства, що діє з метою одержання прибутку, та брати участь у його діяльності на загальних підставах або ж із особливостями, установленними законом.

Прикметною відмінністю між підприємницькими товариствами як юридичними особами приватного права, у тому числі створеними державою, та державними підприємствами, навчальними закладами як юридичними особами публічного права є юридичний статус належного цим юридичним особам майна. У першому випадку майно належить юридичній особі на праві приватної власності (стаття 115 ЦК України, стаття 85 Господарського кодексу України (далі – ГК України), у другому – майно перебуває в державній власності та закріплено за юридичною особою на праві господарського відання чи оперативного управління (частини перша, третя статті 73, частина друга статті 74, частина третя статті 76, статті 136, 137 ГК України)³⁹.

В ухвалі про відкриття провадження у справі Суд формулює досить цікаві висновки та по суті критерії для віднесення юридичної особи до осіб публічного права, зазначаючи, що <...> наявність розпорядчого акта органу державної влади щодо створення юридичної особи (частина друга статті 81 ЦК України) не є достатнім критерієм для віднесення юридичної особи, що її створено на підставі такого акта, до осіб публічного права. Урахуванню також підлягають, зокрема, мета, для досягнення якої створено юридичну особу, юридичний статус належного їй майна, наявність чи відсутність в юридичної особи владних повноважень, організаційна та майнова самостійність чи залежність від держави⁴⁰.

Верифікуючи приписи законодавчих актів з питань діяльності Акціонерного товариства „Державний ощадний банк України“ та його Статуту, Суд доходить до висновків, що Кабінет Міністрів України як вищий орган державного банку не має права ухвалювати рішення з питань діяльності державного банку, що не належать до його виключної компетенції, та не бере участі в 38 Рішенні Європейського суду з прав людини від 22 листопада 2007 року у справі «Україна-Тюмень» проти України».

URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%5D,%22appno%22:%5B%2222603/02%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-171834%22%5D%7D> (28.12.2020). 39

Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 06 жовтня 2020 року № 221-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

⁴⁰ Там само.

ЧАСОПИС 3/2020 37

поточному управлінні державним банком, Акціонерне товариство „Державний ощадний банк України“ користується організаційною та майновою самостійністю, здійснює ту саму діяльність, що й будь-який інший акціонерний банк, акціонером якого держава не є, а також не наділений жодними владними повноваженнями, є юридичною особою приватного права, а отже, належним суб'єктом права на конституційну скаргу⁴¹.

Повертаючись до вимог Закону щодо суб'єкта права на конституційну скаргу, слід зазначити, що ті ж приписи статті 56 Закону встановлюють особливості підписання конституційної скарги для фізичних та юридичних осіб. Так, конституційна скарга має бути підписана суб'єктом права на конституційну скаргу особисто. Водночас в цій частині Закон містить винятки та надає право підписати конституційну скаргу уповноваженій в установленому законом порядку особі, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу в тому випадку, коли останній, будучи дієздатною фізичною особою, за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі це зробити самостійно. В такому випадку до клопотання мають бути додані документи, які підтверджували б той факт, що суб'єкт права на конституційну

скаргу за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу⁴². Прикметно, що в одній із ухвал про відмову у відкритті провадження у справі Суд, в контексті оцінки доводів представника зазначає, що <...> „самостійно звернутися до Конституційного Суду Аксьонов А.А. не має можливості, так як за станом здоров'я проходить медичне стаціонарне лікування тяжкої онкологічної хвороби у м.

Баден-Бадені Німеччина“. На підтвердження цього до конституційної скарги долучено копію медичної довідки та її переклад українською мовою. Однак в конституційній скарзі та доданій до неї медичній довідці не міститься відомостей про те, що Аксьонов А.А. за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу⁴³.

Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи⁴⁴. Такі документи в обов'язковому порядку додаються до матеріалів конституційної скарги Умови прийнятності конституційної скарги Критерії прийнятності конституційної скарги закріплені статтею 77 Закону, за якою конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 Закону, про які йшлося раніше, та інших умов, які досліджуються колегіями (в певних випадках сенатами) Суду під час вирішення питання щодо відкриття провадження у справі. На них зупинимося детальніше. Перш за все, конституційну скаргу може бути подано, якщо особою вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду)⁴⁵.

Повністю розділяю думку Ставнійчук М.І., Єзерова А.А., Запорожця В.І. та Терлецького Д.С. стосовно того, що причиною встановлення такої вимоги є функція конституційної скарги як надзвичайного та субсидіарного засобу правового судового захисту, адже за чинним процесуальним законодавством суд загальної юрисдикції, розглядаючи справу та дійшовши до висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, вправі не застосовувати такий закон чи 41 Там само.

42 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). 43

Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 13 вересня 2018 року № 285-3(І)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/285-31_2018.pdf (28.12.2020).

44 Див. частину третю статті 56: Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020). 45 Див. пункт 1 частини першої статті 77: там само.

38 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 інший правовий акт, а застосувати норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України⁴⁶.

Суд досить категоричний в застосуванні згаданої умови, адже жодного виключення щодо вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту перед зверненням до Суду з конституційною скаргою в його правозастосовній практиці не було. Як правило, ухвали про відмову у відкритті провадження з цих підстав є однотипними, наприклад:

<...> відповідно до пункту 1 частини першої статті 77 Закону України „Про Конституційний Суд України“ конституційна скарга вважається прийнятною, якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту. З матеріалів справи вбачається, що Верховний Суд України постановою від 12 вересня 2017 року скасував ухвалу Вищого адміністративного суду України від 30 січня 2017 року і направив справу на новий розгляд до Вищого адміністративного суду України. Таким чином, автори клопотання не вичерпали всі національні засоби юридичного захисту⁴⁷.

Іноді Суд в своїх ухвалях про відмову у відкритті провадження у справі ототожнює „остаточне судове рішення“ та „вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту“⁴⁸, що доволі дискусійно. Це

обумовлено тим, що скаржник з тих чи інших причин може не оскаржити судові рішення або розгляд його скарги не відбутися. А тому це скоріше свідчитиме про невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту, а не про відсутність остаточного рішення як такого, адже з огляду на процесуальне законодавство України у разі неоскарження рішення суду до суду вищої інстанції або спливу строків на таке оскарження воно набирає законної сили та підлягає виконанню.

Імперативна вимога щодо вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту перед зверненням до Суду з конституційною скаргою та відсутність дискреції Суду з цих питань є доволі суперечливою, адже закон сам по собі може обмежувати права скаржника, а останній перебувати в статусі „жертви“ й без „апробації“ цього закону правозастосовними органами. Наприклад, „автоматичне“ застосування до особи заборон, передбачених Законом України „Про очищення влади“ від 16 вересня 2014 року № 1682-VII⁴⁹.

Тому в цій частині законодавче врегулювання підлягає доповненню щодо надання Суду певної межі розсуду з цього питання в контексті оцінки ефективності засобів юридичного захисту, які необхідно використати перед зверненням до Суду з конституційною скаргою.

Як правило, особа є достатньо обмеженою у часі подання конституційної скарги, а тому приписи пункту 2 частини першої статті 77 Закону однією з умов прийнятності конституційної скарги визначають трьохмісячний строк на звернення з конституційною скаргою з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення)⁵⁰.

У разі спливу строку на звернення з конституційною скаргою Суд традиційно визнає останню поданою з порушенням такого строку, наприклад: Остаточним судовим рішенням у своїй справі автор клопотання вважає постанову Великої Палати Верховного Суду від 3 грудня 2019 року. Конституційна скарга прийнята оператором 46 Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І., Терлецький Д.С. Конституційна скарга в діяльності адвоката. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

47 Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 59-1(II)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/59-1ii2018.pdf> (28.12.2020). 48 Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 10 серпня 2020 року № 166-3(II)/2020.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/166_32_2020.pdf (28.12.2020). 49 Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (28.12.2020).

50 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами).

ЧАСОПИС 3/2020 39

поштового зв'язку для направлення до Конституційного Суду України 27 серпня 2020 року та фактично надійшла до нього 31 серпня 2020 року, отже, строк її подання пропущено. Таким чином, автор клопотання не дотримав вимог пункту 2 частини першої статті 77 Закону України „Про Конституційний Суд України“, а його конституційна скарга є такою, що подана з порушенням встановленого цим законом строку⁵¹.

Водночас законодавець передбачив певні винятки із загального правила. Так, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої статті 77 Закону, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу⁵².

Попри застосування згаданих приписів Закону Судом в своїх актах та визнання розгляду поданих конституційних скарг необхідним із мотивів суспільного інтересу, ані поняття „суспільного інтересу“, ані критеріїв, якими слід керуватися при його визначенні Суд не наводив, обмежуючись лише формальною вказівкою про суспільний інтерес порушених у скарзі питань. В перспективі хотілося б побачити правозастосовні акти Суду в контексті згаданого з „позитивним обґрунтуванням“.

Наукові розвідки щодо поняття та критеріїв „суспільного інтересу“ в контексті прийнятності конституційних скарг не стоять на місці, зокрема, Михайло Савчин виділяє три чинника, які можуть зумовити Суд прийняти рішення про розгляд конституційної скарги з мотивів суспільного інтересу, а саме:

а) предмет конституційної скарги стосується певної інституційної проблеми, яка існує в національному правопорядку та потребує свого вирішення, оскільки її подальше не вирішення породжує типові порушення прав і свобод людини, які мають бути гарантовані конституційними засобами;

б) порушення певного основоположного права, гарантованого конституційними засобами, породжує настільки тяжкі і невідворотні наслідки для її носія (навіть, якщо вони не становлять певної інституційної проблеми для національного правопорядку) з огляду на порушення фундаментальних засад належної правової процедури, що це потребує невідкладного втручання Суду шляхом розгляду конституційної скарги;

в) існує необхідність уніфікації або зміни усталеної практики Суду, оскільки з матеріалів конституційної скарги видно, що існуюча практика застосування положень Конституції України має наслідком надмірне і непропорційне обмеження права, яке є предметом розгляду конституційної скарги⁵³.

Другий виняток із загального правила щодо строків подання конституційної скарги – це пропущення такого строку у зв'язку з тим, що суб'єкт права на конституційну скаргу не мав повного тексту судового рішення. В такому випадку він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

З правозастосовної практики Суду з цих питань вбачається, що, заявляючи таке клопотання, особа має надати Суду відповідну інформацію та навести належні докази⁵⁴. При цьому слід зважати, наскільки відтермінування в отриманні судового рішення реально впливає на строк подання конституційної скарги⁵⁵.

Окремо варто акцентувати увагу на тому, що Закон надає право Суду відмовити у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і 51 Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 23 вересня 2020 року № 206-3(II)/2020.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/206_32_2020.pdf (28.12.2020). 52 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). 53 Савчин М. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. Право України. 2018. № 12. С. 39- 54.

54 Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 9 липня 2018 року № 208- 2(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/208-21_2018.pdf (28.12.2020). 55 Див., зокрема ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 143-2(I)/2018. http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/143-21_2018.pdf (28.12.2020).

40 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги⁵⁶. Іншими словами, Суд, розглядаючи питання про відкриття провадження у справі за конституційною скаргою, має певні межі розсуду та може відмовити у відкритті провадження у справі у випадках, коли аргументи скаржника є явно недостатніми для задоволення його вимог або ж коли вони не підтверджують кваліфікацію оспорюваних приписів законодавчих актів України як неконституційних тощо.

Аналіз практики Суду щодо розгляду конституційних скарг, зокрема так званих „відмовних ухвал“, дозволяє виділити певні критерії очевидної необґрунтованості, зокрема:

1. Не можуть бути покладені в основу обґрунтування неконституційності положень закону

Україні твердження щодо розбіжностей у судовій практиці, виголошення незгоди із судовими рішеннями у справі, неправильне застосування судами норм матеріального права чи порушення процесуального тощо. Це зумовлюється тим, що вирішення питань, які пов'язані зі сферою правозастосування, не належать до повноважень Суду, на чому він неодноразово наголошував⁵⁷.

Суд у таких випадках зазначає про те, що перевірка законності і обґрунтованості ухвалених у конкретній справі судових рішень, в тому числі з точки зору правильності застосування судами оспорюваних законодавчих актів з урахуванням фактичних обставин, не входить до його повноважень⁵⁸.

2. Неналежне законодавче регулювання або його відсутність, необхідність заповнення про-

галин у нормативно-правових актах, неузгодженість законодавчих актів між собою не може бути підставою для відкриття конституційного провадження у справі, оскільки внесення змін і доповнень до законів, узгодження їх положень між собою, як відомо, є прерогативою Верховної Ради України і не належить до повноважень Суду⁵⁹.

В контексті зазначеного, з огляду на усталену практику Суду⁶⁰, не будуть уважатися належними аргументами щодо неконституційності оспорюваного законодавчого акта вказівки на його недоцільність тощо, адже Суд, вирішуючи виключно правові питання, беззаперечно має утримуватися від розгляду питань політичної чи економічної доцільності, оскільки саме до відання законодавця належать повноваження щодо вирішення згаданих питань.

Наукова спільнота все активніше обговорює розгляд Судом питання щодо відповідності Конституції України законодавчих прогалин (упущень). З цього приводу маю зазначити, що цілком очевидно, що в низці випадків законодавча прогалина (упущення) може призводити до порушення конституційних прав особи, а відсутність в правовому регулюванні необхідного механізму реалізації основоположних прав може обмежувати ці права, що неприпустимо в демократичній та правовій державі. Певний доробок з цих питань у контексті розгляду конституційних скарг має і Суд⁶¹.

56 Див. частину четверту статті 77: Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020). 57 Див., зокрема, ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020). 58 Див., зокрема, ухвалу Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 201-1(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/201-12_2018.pdf (28.12.2020).

59 Див., зокрема: ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020); ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 1 жовтня 2018 року № 38-у(II)/2018. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

60 Див., зокрема, ухвалу Конституційного Суду України від 5 березня 1998 року № 15-у/98. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/748> (28.12.2020). 61 Див. рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text> (28.12.2020); рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (28.12.2020).

ЧАСОПИС 3/2020 41

3. Припущення суб'єктів права на конституційну скаргу не можуть вважатися аргументами

на підтвердження неконституційності положень закону України⁶², адже, як зазначалося раніше, конституційна скарга має містити вказівку на порушене право, а заявник перебувати в статусі „жертви“, якщо використовувати термінологію Європейського суду з прав людини.

Іншими словами, скаргник повинен продемонструвати, що застосування оспорюваної норми зумовило для нього настання негативних правових наслідків. В протилежному випадку, твердження автора клопотання про порушення його прав законом носимуть абстрактний характер.

4. Цитування приписів Конституції України, змісту положень законів України, інших норма-

тивно-правових актів, юридичних позицій Суду та рішень Європейського суду з прав людини без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних положень закону України не вважається належним обґрунтуванням⁶³. Цілком очевидно, що уникати цитування при аргументації конституційної скарги не потрібно, водночас одних лише цитат на підтвердження неконституційності оспорюваної норми недостатньо, а тому Суд спонукає скажників до пошуку таких аргументів та їх змістовного збагачення.

Під складовими правового обґрунтування для цілей подання конституційної скарги традиційно розуміють тлумачення приписів Конституції України та оспорюваної норми, посилання на міжнародне право, рішення міжнародних судових установ, зокрема Європейського суду з прав людини, аналіз правозастосовної практики та доктринальних джерел, юридичні позиції самого Суду.

5. Відсутність демонстрації зв'язку норми закону з обмеженням права дає підстави дійти ви-

сновку, що конституційна скарга є очевидно необґрунтованою, а тому Суд цілком справедливо сформулював юридичну позицію, за якою особа, яка звертається до Суду, повинна не лише зазначити, а й аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право і що таке обмеження не відповідає Конституції України (є неконституційним)⁶⁴.

Постає цілком раціональне питання щодо стадії конституційного провадження, на якій має констатуватися таке „обмеження чи порушення конкретного конституційного права“. Більшою мірою схиливаюся до того, що для відкриття провадження у справі за конституційною скаргою скажник повинен продемонструвати (сформулювати гіпотезу), що закон в той чи інший спосіб встановлює обмеження змісту чи обсягу конституційних прав і свобод, а перевірка цих аргументів є предметом конституційного провадження, тобто розгляду справи по суті.

Щодо зловживання правом на конституційну скаргу, варто зазначити, що в практиці Суду було лише декілька випадків, коли він застосував приписи щодо визнання неприйнятною конституційної скарги з цих мотивів. В одному з випадків Суд дійшов висновку, що має місце повторне звернення тієї самої особи з клопотанням щодо перевірки того самого положення закону України на відповідність тим самим положенням Конституції України⁶⁵. Ще в одному випадку Суд відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою з мотивів зловживання правом, аргументуючи це наявністю вже трьох ухвал про відмову у відкритті провадження у справі через пропуск строків на звернення та відсутності підстав для їх поновлення, а також роз-

гляду конституційної скарги з мотивів суспільного інтересу⁶⁶. 62 Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 236-2(I)/2019 URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/236_21_2019.pdf (28.12.2020).

63 Див., зокрема: ухвалу Першого сенату Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 55-у(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/55_y_1_2018.pdf (28.12.2020); ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2019 року № 119-2(I)/2019.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/119_21_2019.pdf (28.12.2020). 64 Див., зокрема: ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 4 червня 2018 року № 10-у(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_y_2_2018.pdf (28.12.2020); ухвалу Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(I). URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (28.12.2020).

65 Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 09 липня 2018 року № 213-1(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/213-11_2018.pdf (28.12.2020). 66 Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 28 січня 2020 року № 20-1(I)/2020.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_11_2020.pdf (28.12.2020).

42 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020 Підставами для відмови у відкритті провадження за конституційними скаргами Суд визнавав, крім згаданого: неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційних скаргах⁶⁷; втрату чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України⁶⁸; наявність рішення Суду щодо того самого предмета конституційної скарги⁶⁹; звернення до Суду неналежним суб'єктом⁷⁰ (пункти 1, 2, 5, 6 частини першої статті 62 Закону⁷¹).

Замість висновків Свідомо уникаючи повторювання тих тез та висновків, які містяться в основній частині цього дослідження, лише зазначу, що сутнісне осмислення умов прийнятності конституційної скарги як науковою спільнотою, так і практикуючими юристами, безумовно, сприятиме більш ефективному використанню конституційної скарги як національного засобу юридичного захисту прав людини.

Глибоко переконаний, що саме розгляд конституційних скарг Судом та ухвалення ним рішень, спрямованих на захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини, стануть ефективним „каталізатором“ утвердження справжньої суспільної довіри з боку громадськості до Конституційного Суду як незалежної та авторитетної інституції.

67 Див., зокрема, ухвалу Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 44-1(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/44_12_2019.pdf (28.12.2020). 68 Див., зокрема, ухвалу Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 159-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/159_32_2020.pdf (28.12.2020).

69 Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 28 жовтня 2020 року № 239-2(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/239_22_2020.pdf (28.12.2020). 70 Див., зокрема, ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 24 червня 2019 року № 41-у(II)/2019.

URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/41_y2_2019.pdf (28.12.2020). 71 Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами).

ЧАСОПИС 3/2020 43

44 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020

ЧАСОПИС 3/2020 45

46 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЧАСОПИС 3 / 2020

ЧАСОПИС 3/2020 47

Список використаних джерел

1. Бібліографія:

1. Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000.
3. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2000\)013-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2000)013-bil) (28.12.2020).
4. 2. Federal Constitutional Court. Annual Statistics 2019.
5. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2019/statistik_2019_node.html (28.12.2020).
6. 3. Бесчастний В. М., Запорожець В. І. Інститут конституційної скарги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Правовий часопис Донбасу. 3 (72). 2020. С. 9—20.
8. 4. Рекомендації щодо внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг.
9. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-dokonstytucijnogo> (28.12.2020).
10. 5. Савчин М. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. Право України. 2018. № 12.

11. С. 39-54.
12. 6. Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І., Терлецький Д.С. Конституційна скарга в діяльності адвоката. Х.:
13. Фактор, 2019. 96 с.
14. 7. Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституцій-
15. ного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України. Перелік юридичних документів:
16. 8. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами).
17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).
18. 9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змінами).
19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2547> (28.12.2020).
20. 10. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України. Наказ Державної судової
21. адміністрації України від 20 серпня 2019 року № 814 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (28.12.2020).
22. 11. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (зі змінами).
23. 12. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII (зі змінами).
24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (28.12.2020).
25. 13. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 15 травня 2019 року № 2-п(II)/2019.
26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (28.12.2020).
27. 14. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-п(II)/2020.
28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (28.12.2020).
29. 15. Рішення Європейського суду з прав людини від 22 листопада 2007 року у справі «Україна-Тюмень» проти Укра-
30. їни». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%5D,%22appno%22:%5B%2222603/02%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-171834%22%5D%7D> (28.12.2020).
31. 16. Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-п/2019.
32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text> (28.12.2020).
33. 17. Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-п/2019.
34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (28.12.2020).
35. 18. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 8-п(I)/2020.
36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va08p710-20#Text> (28.12.2020).
37. 19. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 1 жовтня 2018 року № 38-у(II)/2018. Матеріали Сек-
38. ретаріату Конституційного Суду України.
39. 20. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 07 жовтня 2020 року № 21-уп(II).
40. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/21_yn2_2020.pdf (28.12.2020).
41. 21. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 24 червня 2019 року № 41-у(II)/2019.
42. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/41_y2_2019.pdf (28.12.2020).
43. 22. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018.
44. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020).
45. 23. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 30 вересня 2020 року № 20-уп(II)/2020.
46. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_yn2_2020.pdf (28.12.2020).
47. 24. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 4 червня 2018 року № 10-у(II)/2018.
48. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_y_2_2018.pdf (28.12.2020).
49. 48 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

50. ЧАСОПИС 3 / 2020 25. Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року №109-2(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/109-2ii_2018.pdf (28.12.2020).
51. 26. Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 155-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
52. 27. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 06 жовтня 2020 року № 221-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
53. 28. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 28 жовтня 2020 року № 239-2(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/239_22_2020.pdf (28.12.2020).
54. 29. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 18 березня 2020 року № 63-2(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/63_21_2020.pdf (28.12.2020).
55. 30. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 37-2(I)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/37-2i2018.pdf> (28.12.2020).
56. 31. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 9 липня 2018 року № 208-2(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/208-21_2018.pdf (28.12.2020).
57. 32. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 143-2(I)/2018. http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/143-21_2018.pdf (28.12.2020).
58. 33. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 236-2(I)/2019 URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/236_21_2019.pdf (28.12.2020).
59. 34. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2019 року № 119-2(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/119_21_2019.pdf (28.12.2020).
60. 35. Ухвала Конституційного Суду України від 5 березня 1998 року № 15-у/98. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/748> (28.12.2020).
61. 36. Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (28.12.2020).
62. 37. Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 55-у(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/55_y_1_2018.pdf (28.12.2020).
63. 38. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 59-1(II)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/59-1ii2018.pdf> (28.12.2020).
64. 39. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 201-1(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/201-12_2018.pdf (28.12.2020).
65. 40. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 44-1(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/44_12_2019.pdf (28.12.2020).
66. 41. Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 225-1(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/225_11_2019.pdf (28.12.2020).
67. 42. Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 09 липня 2018 року № 213-1(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/213-11_2018.pdf (28.12.2020).
68. 43. Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 28 січня 2020 року № 20-1(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_11_2020.pdf (28.12.2020).
69. 44. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 10 серпня 2020 року № 166-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/166_32_2020.pdf (28.12.2020).
70. 45. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 23 вересня 2020 року № 206-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/206_32_2020.pdf (28.12.2020).

91. 46. Ухвала Трьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 159-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/159_32_2020.pdf (28.12.2020).
92. 47. Ухвала Трьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 79-3(I)/2018. <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/79-3i2018.pdf> (28.12.2020).
93. 48. Ухвала Трьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 липня 2019 року № 189-3(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/189_31_2019.pdf (28.12.2020).
94. 49. Ухвала Трьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 13 вересня 2018 року № 285-3(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/285-31_2018.pdf (28.12.2020).
95. 50. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV (зі змінами).
96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (28.12.2020)
97. ЧАСОПИС 3/2020 49
98. References
99. Bibliography:
100. 1. Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000.
101. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2000\)013-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2000)013-bil) (28.12.2020).
102. 2. Beschastnyi V. M., Zaporozhets V. I. Instytut konstytutsiinoi skarhy v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku.
103. Pravovy chasopys Donbasu. 3 (72). 2020. S. 9—20.
104. 3. Federal Constitutional Court. Annual Statistics 2019.
105. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2019/statistik_2019_node.html (28.12.2020).
106. 4. Rekomendatsii shchodo vnesennia do Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy konstytutsiinykh skarh.
107. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-dokonstytutsiinogo> (28.12.2020).
108. 5. Savchyn M. Doktrynalni problemy zaprovadzhennia konstytutsiinoi skarhy v Ukraini. Pravo Ukrainy. 2018. № 12. S. 39-54.
109. 6. Statystychna informatsiia shchodo rezultativ opratsiuvannia konstytutsiinykh skarh, shcho nadiishly do Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, z 1 sichnia po 31 hrudnia 2020 roku. Materialy Sekretariatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy.
110. 7. Stavniichuk M.I., Yezerov A.A., Zaporozhets V.I., Terletskyi D.S. Konstytutsiina skarha v diialnosti advokata. Kh.: Faktor, 2019. 96 s. List of legal documents:
111. 8. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku (zi zminamy).
112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).
113. 9. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI (zi zminamy).
114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2547> (28.12.2020).
115. 10. Pro Konstytutsiiny Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 lypnia 2017 roku № 2136–VIII (zi zminamy).
116. 11. Pro ochyshchennia vldy: Zakon Ukrainy vid 16 veresnia 2014 roku № 1682-VII (zi zminamy).
117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (28.12.2020).
118. 12. Pro zatverdzhennia Instruktii z dilovodstva v mistsevykh ta apeliatsiinykh sudakh Ukrainy. Nakaz Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy vid 20 serpnia 2019 roku № 814 (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (28.12.2020).
119. 13. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 15 travnia 2019 roku № 2-p(II)/2019.
120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (28.12.2020).
121. 14. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 17 chervnia 2020 roku № 4-p(II)/2020.
122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (28.12.2020).
123. 15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 chervnia 2019 roku № 4-p/2019.

132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text> (28.12.2020).
133. 16. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 25 chervnia 2019 roku № 7-p/2019.
134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (28.12.2020).
135. 17. Rishennia Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22 lytnia 2020 roku № 8-p(I)/2020.
136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va08p710-20#Text> (28.12.2020).
137. 18. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 22 lystopada 2007 roku u spravi «Ukraina-Tiumen» proty Ukrainy».
138. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22UKR%22\],%22appno%22:\[%2222603/02%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-171834%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22UKR%22],%22appno%22:[%2222603/02%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-171834%22]}) (28.12.2020).
139. 19. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV (zi zminamy).
140. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (28.12.2020).
141. 20. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 1 zhovtnia 2018 roku № 38-y(II)/2018. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
142. 21. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 07 zhovtnia 2020 roku № 21-yn(II).
143. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/21_yn2_2020.pdf (28.12.2020).
144. 22. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 24 chervnia 2019 roku № 41-y(II)/2019.
145. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/41_y2_2019.pdf (28.12.2020).
146. 23. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 chervnia 2018 roku № 23-y(II)/2018.
147. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020).
148. 24. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 30 veresnia 2020 roku № 20-yn(II)/2020.
149. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_yn2_2020.pdf (28.12.2020).
150. 50 УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
151. ЧАСОПИС 3 / 2020 25. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 4 chervnia 2018 roku № 10-y(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_y_2_2018.pdf (28.12.2020).
152. 26. Ukhvala Druhoi kolehii Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 18 kvitnia 2018 roku №109-2(II)/2018.
153. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/109-2ii_2018.pdf (28.12.2020).
154. 27. Ukhvala Druhoi kolehii Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 kvitnia 2018 roku № 155-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
155. 28. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 06 zhovtnia 2020 roku № 221-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
156. 29. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 28 zhovtnia 2020 roku № 239-2(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/239_22_2020.pdf (28.12.2020).
157. 30. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 18 bereznia 2020 roku № 63-2(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/63_21_2020.pdf (28.12.2020).
158. 31. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 6 kvitnia 2018 roku № 37-2(I)/2018.
159. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/37-2i2018.pdf> (28.12.2020).
160. 32. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 9 lytnia 2018 roku № 208-2(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/208-21_2018.pdf (28.12.2020).
161. 33. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 24 kvitnia 2018 roku № 143-2(I)/2018. http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/143-21_2018.pdf (28.12.2020).
162. 34. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 3 veresnia 2019 roku № 236-2(I)/2019 URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/236_21_2019.pdf (28.12.2020).
163. 35. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 24 kvitnia 2019 roku № 119-2(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/119_21_2019.pdf (28.12.2020).
164. 2(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/119_21_2019.pdf (28.12.2020).

173. 36. Ukhvala Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 5 bereznia 1998 roku № 15-y/98. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/748>
174. (28.12.2020).
175. 37. Ukhvala Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 chervnia 2018 roku № 20-y(I)/2018.
176. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (28.12.2020).
177. 38. Ukhvala Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 7 lystopada 2018 roku № 55-y(I)/2018.
178. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/55_y_1_2018.pdf (28.12.2020).
179. 39. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 12 kvitnia 2018 roku № 59-
180. 1(II)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/59-1ii2018.pdf> (28.12.2020).
181. 40. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 chervnia 2018 roku № 201-
182. 1(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/201-12_2018.pdf (28.12.2020).
183. 41. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 liutoho 2019 roku № 44-
184. 1(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/44_12_2019.pdf (28.12.2020).
185. 42. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 3 veresnia 2019 roku № 225-
186. 1(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/225_11_2019.pdf (28.12.2020).
187. 43. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 09 lypnia 2018 roku № 213-
188. 1(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/213-11_2018.pdf (28.12.2020).
189. 44. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 28 sichnia 2020 roku № 20-
190. 1(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_11_2020.pdf (28.12.2020).
191. 45. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 10 serpnia 2020 roku № 166-
192. 3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/166_32_2020.pdf (28.12.2020).
193. 46. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 23 veresnia 2020 roku № 206-
194. 3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/206_32_2020.pdf (28.12.2020).
195. 47. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22 lypnia 2020 roku № 159-
196. 3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/159_32_2020.pdf (28.12.2020).
197. 48. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 12 kvitnia 2018 roku № 79-
198. 3(I)/2018. <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/79-3i2018.pdf> (28.12.2020).
199. 49. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 3 lypnia 2019 roku № 189-3(I)/2019.
200. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/189_31_2019.pdf (28.12.2020).
201. 50. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 veresnia 2018 roku № 285-
202. 3(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/285-31_2018.pdf (28.12.2020).

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора